

Мельник О. М.

доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії
Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана, Київ, Україна
e-mail: 1994kozak@ukr.net
ORCID 0000-0002-7162-3462

Кульбачний С. В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Київський національний економічний
університет ім. В.Гетьмана, м. Київ, Україна
ORCID 0000-0001-6556-2379
e-mail: skulbay@gmail.com

ДЕЯКІ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ ГРОШОВИХ ВІДНОСИН

Mel'nyk Oleksiy

Doctor of Economics, Professor,
Department of Economic Theory
Kyiv National Economic university
Vadim Hetman University, Kyiv, Ukraine
02152, Ukraine, Kyiv, Berezniakivka str., 12, ap. 290.
e-mail: 1994kozak@ukr.net
ORCID 0000-0002-7162-3462

Kulbachny Sergey

Ph.D., Associate Professor,
Department of Economic Theory
Kyiv National Economic university
Vadim Hetman University, Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0001-6556-2379
e-mail: skulbay@gmail.com

SOME MODERN TRENDS IN THE FIELD OF MONETARY RELATIONS

Анотація. Стаття присвячена дослідженню новітніх тенденцій у сфері грошових відносин. При цьому факторами, під впливом яких вони виникли, є глобалізація та цифровізація, створюючи зовнішню рамку для розвитку грошових відносин. При цьому самі грошові відносини, трансформуючись, формують нові явища. Феноменам цифрових, електронних, віртуальних грошей і криптовалютам нині вже присвячена певна кількість наукових праць. Тут можна назвати публікації Я. В. Белінської, С. В. Волосовича, Ю. М. Сапачука та інших. Показано, що ці явища іноді ще не мають однозначної оцінки з боку наукової громадськості. Існуючі дискусії стосовно сутності та співвідношення між собою різних сучасних грошових явищ привели до певного наукового поступу. Проте економічна природа цифрових, електронних, віртуальних грошей та криптовалют, а також їх місце в системі сучасних грошових відносин, не є очевидним. Метою дослідження є вивчення природи цифрових грошей, їх різновидів, зокрема і криптовалют, а також спроба провести класифікацію в сучасних умовах. Проведений в статті аналіз засвідчив, що:

1. По мірі еволюції суспільного виробництва еволюціонували і гроші. Нині цей процес ще не закінчився.
2. Із появою Інтернету з'явилися новітні технології, які сприяють трансформаційним змінам в економіці, зокрема і тому, як люди здійснюють платежі.
3. Усі гроші, які функціонують завдяки інтернет-технологіям, є цифровими грошима, хоча правильніше було б їх назвати цифровим форматом тих грошей, які функціонують у традиційній економіці.
4. Серед них виділяють електронні гроші, які є інтернет-продовженням фіатних грошей, а також
5. Віртуальні валюти, що є цифровим форматом приватних грошей.
6. У складі віртуальних валют можна виділити щонайменше дві головні групи, які пов'язані із характеристиками відповідних грошей.
7. Перша група різновидів приватних грошей являє собою цифровий різновид кредитних грошей, за яким стоїть конкретна приватна особа, котра прийняла на себе зобов'язання у зв'язку із випуском відповідних платіжних засобів і несе відповідальність за їх виконання.
8. Друга група (криптовалюти) являє собою цифровий різновид приватних продукто-фидуціарних грошей, які після своєї емісії повністю втрачають зв'язок зі своїм емітентом.

Ключові слова: цифрові гроші, електронні гроші, віртуальні гроші, криптовалюта, цифровізація, платіжна система, електронні платежі.

JEL classification: G00, G15

Abstract. The article is devoted to what are the latest trends in the field of monetary relations. At the same time, the factors under the influence of which they arose are globalization and digitalization. It was they who created the external framework for the development of monetary relations. At the same time, monetary relations themselves, being transformed, form new phenomena. The phenomena of digital, electronic, virtual money and cryptocurrencies are currently devoted to a certain number of scientific works. Here we can mention the publications of Belinska Y. V., Volosovich S. V., Sapachuk Y. M. and others. However, it is worth noting here that these phenomena sometimes do not yet have a clear assessment by the scientific community. Existing discussions regarding the essence and relationship between various modern monetary phenomena have led to certain scientific progress. Nevertheless, the economic nature of digital, electronic, virtual money and cryptocurrencies, as well as their place in the system of modern monetary relations, is not obvious. The aim of the article is to study the nature of digital money, its varieties, in particular cryptocurrencies, as well as an attempt to classify them in modern conditions. The analysis conducted in the article showed that:

- 1) As social production evolved, so did money. Currently, this process has not yet ended.
- 2) With the advent of the Internet, new technologies have appeared that contribute to transformational changes in the economy, in particular, in the way people make payments.
- 3) All money that functions thanks to Internet technologies is digital money, although it would be more correct to call it a digital format of the money that functions in the traditional economy.
- 4) They include electronic money, which is an Internet extension of fiat money, and 5) virtual currencies, which are a digital format of private money.
- 6) In the composition of virtual currencies, at least two main groups can be distinguished, which are related to the characteristics of the corresponding money.
- 7) The first group of types of private money is a digital type of credit money, which is backed by a specific private person who has assumed obligations in connection with the issuance of the corresponding means of payment and is responsible for their fulfillment.
- 8) The second group (cryptocurrencies) is a digital variety of private product-fiduciary money, which after its emission completely loses connection with its issuer.

Keywords. Digital money, electronic money, virtual money, cryptocurrency, digitalization, payment system, electronic payments.

Вступ та постановка проблеми. За нинішніх умов потрібно чітко розуміти той простий факт, що вся сучасна економіка не тільки швидко глобалізується, а й цифровізується. А це створює певну зовнішню рамку, у якій і розвиваються грошові відносини і до якої вони змушені пристосовуватись, при цьому у сфері грошових відносин з'являються нові явища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Феноменам цифрових, електронних, віртуальних грошей та криптовалют нині вже присвячена певна кількість праць не тільки публіцистичного, але й наукового характеру. Тут можна назвати публікації Я. В. Белінської, С. В. Волосовича, Ю. М. Сапачука та інших. Проте тут варто відзначити, що ці явища іноді ще не мають однозначної оцінки з боку наукової громадськості.

Невирішені частини проблеми. Існуючі дискусії стосовно сутності та співвідношення між собою різних сучасних грошових феноменів привели до певного наукового поступу. Економічна природа цифрових, електронних, віртуальних грошей та криптовалют, а також їх місце в системі сучасних грошей не є очевидними.

Метою дослідження є вивчення природи цифрових грошей, їх різновидів, зокрема і криптовалют, а також спроба провести їх класифікацію в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гроші, як особливий товар, що виокремився з решти інших товарів і виступає загальним еквівалентом вартості / цінності всіх цих (інших) товарів, пройшли довгий шлях, набуваючи різних форм [1]. Процес еволюції грошей ще не закінчився, і нині гроші та грошові відносини зазнають низки трансформацій. Але перш ніж почати говорити про ці трансформації, треба сказати кілька слів про найважливіші характеристики сучасних грошей.

Можна говорити про те, що всі сучасні гроші є *неповноцінними грішми* [2, с. 164–165], тобто такими, для яких витрати на виготовлення їх матеріальної основи чи їх матеріального тіла є значно меншими за той номінальний знак вартості, що на них позначений. Однією з причин такого становища стала необхідність полегшення, спрощення та зменшення витратності проведення платежів в економіці. Неповноцінні гроші є лише зручними носіями знаків, а не вмістилищем всієї тієї вартості, відображенням якої є знак, що на них позначений, і вони використовуються учасниками в товарно-грошових відносинах для розрахунків, аби мінімізувати витратити як власні, так і суспільні, під час здійснення відповідних платежів.

Далі, характеризуючи особливості сучасних грошей, можна стверджувати, що вони є також і *кредитними грішми*, тобто борговими зобов'язаннями певних суб'єктів економіки. При цьому не менш важливо наголосити і на тому факті, що їхня кредитна природа не пов'язана з забезпеченням їх емісії золотом. Сучасні гроші крім того, що кредитні, ще не є обмінними на золото за фіксованим курсом [2, с. 164–167].

Також важливою характеристикою сучасних грошей можна назвати ще і той факт, що офіційно емітувати грошові знаки у сучасних умовах має виключне право держава (в особі її центрального банку). Сучасні гроші є державними чи регульованими державою. Враховуючи те, що за емісією сучасних грошей стоїть

держава, їх ще називають *фіатними грошми* (від лат. fiat — декрет, наказ) [3, с. 28–29].

При цьому основою для використання таких грошей є, з одного боку, державний примус, а з другого — довіра до держави. Те, що люди довіряють державі та її грошам зумовлено тим фактом, що всі вони змушені це робити, бо «живуть у спільноті, а нині саме держава організовує та регулює суспільні взаємодії». Це і дозволяє підтримувати купівельну спроможність таких грошей. Але у підтримки купівельної спроможності таких грошей (як основи довіри до них всіх учасників товарно-грошових відносин) є і певні інституційні основи, пов'язані з чіткою регламентацією процедур як формуванням балансу попиту та пропозиції грошей в економіці, так і з процедурою їх емісії. Суспільна довіра до таких грошей (як ще одна їх важлива риса) зумовила появу ще одної їх назви *фидуціарні гроші* (від лат. fiducia — довіра) [4].

Варто зазначити, що національна належність грошей стала базою для їх поділу на національні гроші і валюту. Так, першими є ті гроші, що перебувають в обігу якоїсь країни та в цій країні є офіційним і загальноприйнятим засобом проведення платежів. А валютою стали ті національні грошові знаки, які випущені в обіг іноземними державами та перебувають за межами національних кордонів. Наприклад, в Україні національною грошовою одиницею є гривня, а валютою — долар США, євро, злотий та ін. В США національними грошима є долар США, а валютою будуть вважатися гривня, євро та грошові одиниці інших країн.

Для подальшої характеристики сучасних грошей варто звернути увагу на елементи грошової маси. Грошова маса — це «сукупність усіх грошових коштів, які забезпечують реалізацію товарів, послуг і всі нетоварні платежі у народному господарстві» [5; с. 164].

При цьому у грошовій масі варто виділити такі елементи, як готівкові та безготівкові гроші. І ті, й інші мають офіційний статус та обов'язкові до прийому на всій території певної країни. Відмінність між ними полягає у тому, що готівка (яка включає банкноти та монети) матеріальна, а безготівкові гроші мають вигляд записів на банківських рахунках, звідки вони і перераховуються на інші банківські рахунки при проведенні платежів. При цьому безготівкові гроші випускаються суб'єктами банківської системи за чітко визначеними правилами, які встановлює саме держава. Саме це дає підстави для такої характеристики безготівкових грошей як жорстко регульованих державою. Крім того, безготівкові гроші, які випускаються неемісійними банками на підставі внесених депозитів, номіновані в офіційній національній грошовій одиниці, що теж характеризує їх нерозривний зв'язок із традиційними фіатними чи національно-державними грошми. Це накладає на їх емітента (окремі комерційні банки) зобов'язання виконувати всі вимоги власників відповідних банківських рахунків у національній грошовій одиниці за номінальною вартістю.

Подальша структуризація грошової маси дає можливість в її структурі виділити дві частини — активні гроші, які мають високу ліквідність і постійно використовуються у готівковому та безготівковому обігу, і пасивні гроші (або квазігроші), які мають нижчу ліквідність та потенційно можуть бути використані як гроші їх власниками лише за певних умов (наприклад, довгострокові депозити) [5, с. 164]. При цьому треба зазначити те, що пасивні гроші стають основою для власної емісійної активності комерційних банків, що і повертає їх до активного руху.

А тепер можна перейти до характеристик сучасних тенденцій у сфері грошових відносин. При цьому варто відзначити, що ці тенденції розвиваються під впливом певних загальних процесів, які відбуваються в економіці загалом, а одним з таких процесів є цифровізація, яка і створила умови для появи електронних, цифрових, віртуальних та деяких інших різновидів грошей. Розглянемо цей різновид електронні гроші грошей саме з.

Нині можна стверджувати, що до понятійного визначення електронних грошей існує кілька різних підходів. Так, М. Дученко, Ю. Єрешко, О. Шевчук зазначають, що електронні гроші «являють собою умовну назву фінансових коштів, які використовує їх власник на основі електронної системи банківських послуг. Вони приводяться у рух завдяки запровадженню у сфері розрахункових операцій комп'ютерів і сучасних систем зв'язку. Носієм електронних грошей слугують пластикові картки» [6; с. 14].

Дещо інший погляд на електронні гроші можна знайти у «Вікіпедії»: «електронні гроші (також відомі як е-money, е-гроші, електронна готівка, електронні обміни, цифрові гроші, цифрова готівка чи цифрові обміни) — означення грошей чи фінансових зобов'язань, обмін та взаєморозрахунки з якими проводяться за допомогою інформаційних технологій» [7].

«Енциклопедія сучасної України» трактує електронні гроші як «безготівкові розрахунки між продавцями і покупцями, банками та їхніми клієнтами, які здійснюються за допомогою комп'ютерної мережі і систем зв'язку із застосуванням кодування інформації та її автоматичного оброблення» [8].

У той же час законодавство України, зокрема Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (прийнятий 5 квітня 2001 р.), трактує електронні гроші як «одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, які приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням особи, що виконується у готівковій або безготівковій формі» [9].

Але більш сучасне законодавство, зокрема пізніше ухвалений 30 червня 2021., Закон України «Про платіжні послуги») трактує електронні гроші як «одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей» [10].

Ще один варіант визначення, наданий Європейським Центральним банком (ЄЦБ), звучить так: «електронні гроші — це грошова форма вартості, яка представлена у вимозі до емітента і яка: зберігається в електронному вигляді; видається при надходженні коштів на суму не меншу за грошову вартість випуску; і приймається як засіб платежу іншими, ніж емітент, суб'єктами» [11].

Зі сказаного можна зробити висновок, що термін «електронні гроші» вживається у багатьох значеннях, але те, що поєднує їх, — це використання комп'ютерних мереж для обігу та зберігання відповідних грошей. З наведених визначень також випливає, що електронні гроші є одним із різновидів цифрового формату фіатних грошей, оскільки виражені у національній грошовій одиниці, а тому можуть бути віднесені до грошей, що *жорстко регульовані державою*.

Усе це свідчить про те, що електронні гроші є елементом національної системи розрахунків, яка в Україні після отримання нею незалежності здійснювалась виключно через чи за посередництва банківської системи. У схемах електронних грошей зв'язок між ними та традиційним форматом грошей зберігається і має юридичне підґрунтя, оскільки кошти виражаються в одній і тій самій розрахунково-обліковій одиниці (наприклад, гривня, долари США, євро тощо). Тобто електронні гроші включені до державної фінансової системи на правах окремої платіжної підсистеми і номіновані завжди в національній грошовій одиниці.

Електронні гроші як ті, обіг яких відбувається за допомогою інформаційних технологій, є еволюційним продовженням фіатних грошей у нових умовах, при цьому ця частина їхньої природи залишається незмінною. Користувачі електронних платіжних систем завдяки комп'ютерним мережам можуть здійснювати розрахунки цими грошми, що зберігаються на їх окремих електронних рахунках, а право ведення цих рахунків в Україні мала виключно банківська система. Про це, зокрема, говорили ст. 14 і 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». Згідно з цими статтями Закону «емісія електронних платіжних засобів у межах України проводиться виключно банками», а випуск електронних грошей може здійснювати також виключно ними ж [9].

При цьому варто також відзначити і той факт, що хоча цей закон формально й відділяв готівкові, безготівкові та електронні гроші, проте враховуючи те, що веденням карткових рахунків з електронними грошми мала право займатись винятково банківська система (і вона ж забезпечувала здійснення обігу цих грошей за допомогою своїх інформаційних технологій), то це давало реальні підстави для твердження, що електронні гроші є «еволюційним продовженням лише певної частини безготівкових грошей, оскільки лише частина безготівкових грошей клієнтів в банківській системі зберігалась на їх карткових електронних рахунках». Веденням цих рахунків в Україні мали право займатись тільки установи банківської системи.

Проте сьогодні, характеризуючи зміни системи грошових відносин, не можна не згадати той факт, що 01.08.2022 Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» втратив чинність через набуття чинності нового Закону «Про платіжні послуги». Необхідність прийняття та введення у дію нового Закону зумовлена тим, що він повніше описує існуючі нині реалії, а також відображає ті зміни, які відбулись в економічному житті нашої країни за останні 20 років, зокрема й під впливом глобалізації та цифровізації.

Важлива відмінність Закону України «Про платіжні послуги» від попереднього в частині, що стосується електронних грошей, полягає у тому, що у новому Законі (за загальносвітовими нормами і традиціями) порушена банківська монополія на емісію та обіг електронних грошей. Тобто там зафіксовано, що емітентами електронних грошей в Україні можуть бути не тільки Національний банк України та комерційні банки. Зокрема, ст. 57 цього Закону розширює список емітентів електронних грошей, включаючи до їх переліку також і таких суб'єктів як: «філії іноземних платіжних установ; установи електронних грошей; оператори поштового зв'язку; органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [10].

Для використання на території України емітенти електронних грошей, як і раніше, мають право здійснювати випуск електронних грошей, номінованих виключно у гривні. Також важливим є те, що емісія електронних грошей відбувається установою, яка їх випускає, в обмін на отримання відповідних коштів від користувача у готівковій чи безготівковій формі. До того ж величина емітованих електронних грошей не може перевищувати суму, що отримана цим суб'єктом від користувача відповідних (платіжних) послуг. Тобто скільки грошей отримано від користувача, стільки ж має бути емітовано електронних грошей, при чому у тій же грошовій одиниці. А це характеризує їх нерозривний зв'язок із традиційним форматом фіатних грошей.

Важливо наголосити, що емітент електронних грошей бере на себе зобов'язання з їх погашення на вимогу користувача. А саме погашення електронних грошей здійснюється їх емітентом шляхом вилучення з обігу пред'явлених користувачем електронних грошей в обмін на готівкові кошти або на кошти, перераховані на поточний / платіжний рахунок користувача за їх номінальною вартістю, вираженою у національній грошовій одиниці [10].

Також важливою інновацією цього Закону є й те, що для виконання платіжних операцій з електронними грошима їх емітенти мають право відкривати користувачам не тільки традиційні банківські рахунки, а й електронні гаманці. А зарахування грошей на ці гаманці відбувається теж на основі еквівалентності, тобто скільки коштів від користувача у готівковій чи без готівковій формі прийме установа електронних грошей, стільки ж електронних грошей вона емітує і стільки ж цих грошей вона покладе у гаманець користувача її платіжних послуг. А в іншому обіг електронних грошей здійснюється у разі використання інформаційних технологій так само, як і раніше.

Сказане стосовно електронних грошей свідчить, що і нині банківсько-фінансовий сектор залишається, як і протягом більшої частини другої половини двадцятого століття, одним із перших, хто сприймає нові інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) і отримує вигоду від прогресу, досягнутого у цій царині. Прикладами цього є роль нових ІКТ у внутрішніх операціях банків, еволюція цифрових платіжних карток, чимраз більш поширена практика надання банками електронних послуг та мобільних платіжних послуг.

Треба сказати, що рух банківського сектору у цьому напрямі не випадковий. Він обумовлений тим, що з моменту запровадження перших персональних комп'ютерів у 1980-х роках систем стільникового зв'язку, а особливо після створення Всесвітньої інтернет-мережі (WorldWideWeb) в середині 1990-х років доступ до Інтернету та інтенсивність його використання різко зросли.

За даними Internet World States, кількість користувачів Інтернету у світі на кінець 2000 р. становила 361 млн, тоді як на кінець 2021 р. ця цифра перевищила 5,385 млрд, що становить приблизно 67,9 % від усього населення планети [12].

Вплив Інтернету став настільки значним, що його стали вважати чинником, що забезпечує зміну соціальної поведінки, істотно впливає на спосіб життя людей, їх взаємодію один з одним та, звісно, способи їх розрахунків. У зв'язку з широким розповсюдженням Інтернету в останні роки відбулося розширення віртуальних спільнот. У деяких випадках ці віртуальні спільноти створюють та поширюють власні внутрішні гроші для обміну пропонованих ними товарів та

здійснення інших платежів, створивши, таким чином, нову форму цифрових грошей.

Існування грошей, конкурентних до фіатних, явище не нове, оскільки окремі місцеві спільноти здійснювали грошові розрахунки у нерегульованих державою (приватних) грошах задовго до початку цифрової ери. І з позицій суспільства ці схеми можуть мати позитивні аспекти, якщо сприяють фінансовим інноваціям і надають споживачам додаткові альтернативи для проведення швидких та дешевих розрахунків [11]. Однак зрозуміло, що такі гроші створюють ризики для користувачів, особливо з огляду на відсутність визнання таких грошей окремими національними державами.

Особливо активно зацікавленість у використанні таких грошей зросла після 11.09.2001, коли стався терористичний акт у Нью-Йорку, під час якого загинуло близько 3 тис. людей. Зв'язок цих явищ обумовлений тим, що після 11.09.2001 більшість держав світу активно розпочала боротьбу з тероризмом, зокрема і з фінансуванням такої діяльності. Проте фінансування тероризму іноді важко виявити тому, що це свого роду зворотне відмивання грошей. З боку відправника це часто чисті гроші, але кінцева мета їх використання не є законною, а тому і одержувача потрібно добре знати, що іноді важко, оскільки раніше не завжди у банку відправника була присутня КУС інформація (від англ. know your customer — «знай свого клієнта») про одержувача платежу. Проте після теракту 11.09.2001 уся фінансова система почала змінюватись. Цей інцидент спричинив посилення контролю за переказами коштів у всій глобальній фінансовій системі, крім того, розпочато цілеспрямований збір даних про всіх її учасників [13].

Якщо до 2001 р. у світі досить активно використовувались офшорні зони, кодовані анонімні рахунки, можна було відкрити компанію на фіктивні паспорти, прокручувати мільйони доларів щодня і ніхто не знав, хто за цією компанією насправді стоїть, то після теракту комплаєнс (від англ. compliance — «відповідність певним вимогам або нормам») перевернув усю фінансову систему. Зараз для того, аби мати змогу здійснити банківський платіж, потрібно попередньо авторизуватись в банку, заповнивши різні анкети, які включають різноманітну особисту інформацію про клієнта. Усе це є частиною глобальної системи фінансового моніторингу, яка слідує за тим, хто і кому здійснює платежі, за рахунок яких кошти це відбувається, куди витрачаються гроші отримувачем тощо. Це частина процесу, що називається комплаєнс (перевірка на відповідність), який у фінансово-господарській діяльності забезпечує дотримання норм законів і стандартів протидії фінансуванню тероризму та відмиванню коштів.

Проте процес зростання глобального фінансового стеження в межах діючої фінансово-банківської системи викликав у суспільстві бажання вийти з-під цього контролю. І чим більшою є сила державного примусу до певних дій, тим більшою стає і бажання цьому протидіяти з боку суспільства. У відповідь на зростання детальності перевірок відправників та отримувачів платежу, що спричиняє незручності та ускладнює міжнародні розрахунки, користувачі відповідних послуг звернули увагу на децентралізовані системи розрахунків, що базуються на новітніх технологіях і використовують не звичні фіатні гроші, а так звані приватні валюти, які теж існують у цифровому форматі на безмежних просторах Інтернету.

Частіше за все такі гроші випускаються не державами, а приватними компаніями чи навіть групами неідентифікованих осіб, при цьому іноді ці гроші навіть не підкріплюються жодними матеріальними активами. Але і за таких умов цікавість до подібних грошей у світі постійно зростає, а їх використання набуває чимраз більших масштабів, при цьому нині вони використовуються не тільки у сфері обміну для забезпечення проведення розрахунків, а й для накопичення чи примноження вартості.

Коли ми говоримо про такі гроші (валюти по відношенню до національних фіатних грошей), то ведемо мову про те явище, яке з'явилося давно і має різні форми. Проте тут ми будемо говорити лише про ту частину цього феномену, яка пов'язана виключно з інтернетом і визначається його функціонуванням. Такі приватні гроші, які виступають альтернативним засобом обміну та розрахунковою одиницею в рамках певної спільноти в умовах цифровізації, перетворюються на ще один різновид цифрових грошей, який правильно було б назвати *віртуальними* на відміну від електронних, які є продовженням саме фіатних грошей.

В українському суспільстві бачення того, що таке віртуальні гроші чи віртуальна валюта ще не стабілізувалось. Зокрема, «Вікіпедія» тлумачить віртуальні валюти як синонімічний вираз до понять цифрові валюти та електронні гроші [14]. Проте країни з тривалішим періодом існування і використання цього феномену вже починають його не тільки понятійно відділяти, а й законодавчо регулювати.

Європейський Центральний банк надає наступне визначення віртуальним валютам: «це тип нерегульованих цифрових грошей, які випускаються та зазвичай контролюються їх розробниками, а також використовуються та приймаються членами певної віртуальної спільноти» [11].

У схемах функціонування віртуальної валюти офіційна національна грошова одиниця змінюється на деяку іншу (наприклад, біткоїн). Ці схеми також покладаються на певний обмінний курс, який може коливатися, оскільки цінність віртуальної валюти зазвичай базується на її власному попиті та пропозиції. Варто також зазначити і те, що емітент такої віртуальної грошової одиниці може і не нести зобов'язання викуповувати (погашати) її за номінальною вартістю. Конвертація віртуальної валюти в офіційну національну грошову одиницю певної країни розриває її зв'язок із традиційними фіатними грошми, що може бути проблематично під час отримання коштів, навіть, якщо це і дозволено тією чи іншою державою. Той факт, що ця валюта може бути одночасно номінована у різних національних грошових одиницях (тобто в євро, доларах США та ін.), і що ці кошти не потрібно викуповувати за номінальною вартістю, означає, що повний контроль над віртуальною валютою залишається в її емітента, який зазвичай є нефінансовою компанією. Все це разом узятє свідчить, що віртуальні валюти по своїй природі є цифровим різновидом не фіатних, а саме — приватних грошей.

Загалом погляди Європейського Центрального банку на класифікацію сучасних грошей виглядають так, як це відображено на рисунку, що поданий нижче.

Офіційний статус	нерегульовані	Певні типи локальних грошей	Віртуальні гроші
	регульовані		Електронні гроші

		Фіатні банкноти і монети	Гроші комерційних банків (депозити)
		матеріальні	цифрові
		<i>Формат грошей</i>	

Рис. 1. Класифікація грошей Європейським Центральним банком [11].

Згідно із положеннями Європейського Центрального банку, цифрові гроші є одним з форматів грошей на рівні із матеріальним (фізичним) їх форматом. І при цьому віртуальні гроші (точніше валюти) виступають, з одного боку, підвидом нерегульованих державою грошей, а з другого — їх цифровим форматом.

Але надалі аналізуючи сучасні тенденції, які виникають у сфері грошових відносин, варто звернути увагу на зростання популярності криптовалют. Саме вони стали за останні роки найбільш розповсюдженим різновидом віртуальних валют. Як і інші різновиди віртуальних валют, вони не є і не можуть бути жорстко регульованими державою. При цьому сьогодні їх існує величезна кількість. Так, за даними порталу CoinMarketCap, на початок 2023 р. зареєстровано майже 20 тис. різних криптовалют, які різняться між собою технологіями реалізації [15].

При цьому характерною рисою криптовалют є те, що не існує їх універсального визначення, але часто щодо них уживаються такі терміни як криптоактив, токен, криптозахищена віртуальна валюта та криптозахищена цифрова валюта. Спеціальна група ЄЦБ з криптоактивів визначила криптовалюту у якості нового типу активів, записаних у цифровому форматі, існування яких уможливлене за рахунок використання криптографічного захисту. При цьому цей актив не є та не представляє собою фінансового зобов'язання будь-якої ідентифікованої особи [16]. Також тут варто зазначити, що виникненню та розповсюдженню криптовалют сприяло широке розповсюдження технології розподіленого реєстру (Distributed Ledger Technology). Однак їх відмінною рисою стала все-таки саме відсутність основного суб'єкта, до якого можна звернути свої вимоги, номіновані у відповідному активі, з метою їх погашення за номінальною вартістю.

Тобто найсуттєвішою відмінністю криптовалют від інших різновидів віртуальних валют є те, що за останніми стоїть конкретна приватна особа, котра прийняла на себе відповідні зобов'язання у зв'язку із випуском відповідних платіжних засобів і несе відповідальність за їх виконання. За криптовалютою ж у сенсі чийось зобов'язань та відповідальності ніхто не стоїть, як і в сенсі захисту інтересів тих її власників, які її отримали. У цьому аспекті криптовалюти можна назвати класичними *фидуціарними грошми* (від лат. fiducia — довіра). Крім того, криптовалюта не має жодного матеріального чи боргового забезпечення. А це є свідченням того, що криптовалюти *не є класичними кредитними грошми*, до яких можна віднести інші різновиди віртуальних валют. Саме це і зробило криптовалюти дуже волатильними та спекулятивними. В сенсі свого випуску та функціонування криптовалюти близькі до початкової форми грошей (грошей *продуктових*), які після своєї емісії повністю втрачали зв'язок зі своїм емітентом та не підлягали погашенню емітентом за номінальною вартістю.

Розрахунки в криптовалютах сьогодні займають стільки ж (а іноді й менше) часу, скільки звичайний грошовий переказ між банківськими картками. Тільки цей переказ за півхвилини можуть здійснити особи з різних континентів. При

цьому не потрібно готувати контракти, виписувати інвойси, надавати підтверджувальні документи і все інше, що потрібно для міжнародних розрахунків у фіатній валюті. І це може слугувати одним із пояснень того, чому використання та розповсюдження криптовалют сьогодні набуває чимраз більших масштабів.

Висновки. Узагальнюючи все вищесказане можна зробити такі висновки.

1. По мірі еволюції суспільного виробництва еволюціонували і гроші. І нині цей процес ще не закінчився.

2. Із появою Інтернету з'явилися новітні технології, які нарівні з досягненнями в сфері шифрування та мережевих обчислень сприяють трансформаційним змінам в економіці, зокрема й тому, як люди здійснюють платежі та взаємні розрахунки.

3. Усі гроші, які функціонують завдяки інтернет-технологіям, є цифровими грошима, хоча правильніше було б їх назвати цифровим форматом тих грошей, які функціонують у традиційній економіці.

4. Серед них виділяють електронні гроші, які є інтернет-продовженням фіатних грошей, а також:

5. Віртуальні валюти, що хоча й є цифровим форматом, проте не номіновані у фіатній валюті, а тому, по-суті, є різновидом приватних грошей.

6. У складі віртуальних валют можна виділити щонайменше дві головні групи, які пов'язані із характеристиками відповідних грошей.

7. Перша група різновидів приватних грошей являє собою цифровий різновид кредитних грошей, за яким стоїть конкретна приватна особа, котра прийняла на себе зобов'язання у зв'язку із випуском відповідних платіжних засобів і несе відповідальність за їх виконання. При цьому для проведення операцій з цими грошми можуть використовуватись і методи криптографії.

8. А друга група (криптовалюти) являє собою цифровий різновид приватних продуктово-фудуціарних грошей, які після своєї емісії повністю втрачають зв'язок зі своїм емітентом та не підлягають погашенню емітентом за номінальною вартістю. При цьому для проведення операцій з цими грошми використовуються не тільки методи криптографії, а й технологія ведення децентралізовано розподіленого реєстру.

Література

1. Бузгаліна А. Економіко-культурний смисл грошей. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_20/Zb20_11.pdf
2. Основи економічної науки. Київ: КНЕУ, 2010. 372 с.
3. Wray, L. (2014). From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy, Levy Economics Institute Working Paper, No. 792, p. 1–35.
4. Колесніченко В. Ф. Гроші та кредит: навчальний посібник. Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. 370 с.
5. Базилевич В. Д. Економічна теорія. Політична економія. Київ: Знання, 2006. 631 с.
6. Гроші та кредит Конспект лекцій. Уклад.: М. М. Дученко, Ю. О. Єрешко, О. А. Шевчук. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 108 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24905/2/groshi_kredyt_konspekt.pdf
7. Електронні гроші. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%88%D1%96

8. Барановський О.І. Електронні гроші. Енциклопедія сучасної України: веб-сайт. URL: <https://esu.com.ua/article-17765>
9. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
10. Про платіжні послуги: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
11. European Central Bank. Virtual currency schemes. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>
12. Світова статистика Інтернету: веб-сайт URL: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>
13. Як «війна з терором» виявила прогалини в дотриманні законодавства у швейцарських компаніях: веб-сайт. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/how-the-war-on-terror-exposed-compliance-gaps-in-swiss-companies/46915746>
14. Цифрова валюта. Вікіпедія.: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
15. CoinMarketCap Сьогоднішні ціни на криптовалюту за ринковою капіталізацією: веб-сайт. URL: <https://coinmarketcap.com/>
16. Кriptoактиви — тенденції та наслідки: веб-сайт. URL: https://www.ecb.europa.eu/paym/intro/mip-online/2019/html/1906_crypto_assets.en.html

References

1. Buzghalina A. Economic and cultural meaning of money. [Electronic resource]. — Retrieved from: http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_20/Zb20_11.pdf [In Ukrainian].
2. Basics of economic science. — K.: KNEU, 2010 — 372 p. [in Ukrainian].
3. Wray, L. (2014). From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy, Levy Economics Institute Working Paper, No. 792, p. 1–35.
4. Kolesnichenko V.F. Money and credit // Educational guide — Kharkiv: Ed. HNEU. — 2008. — 370 p. [in Ukrainian].
5. Bazilevich V. D. Economic theory. Political economy / Bazilevich V. D. — K.: Znannia, 2006. — 631 p. [in Ukrainian].
6. Money and credit. Synopsis of lectures. editor: M. M. Duchenko, Yu. O. Yereshko, O. A. Shevchuk. — Kyiv: KPI named after Igor Sikorskyi, 2018. — 108 p. [Electronic resource]. — Retrieved from: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24905/2/groshi_kredyt_konspekt.pdf [in Ukrainian].
7. Electronic money Wikipedia.: website. — [Electronic resource]. — Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%88%D1%96 [in Ukrainian].
8. Baranovsky O.I. Electronic money // Encyclopedia of modern Ukraine: website. — [Electronic resource]. — Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-17765> [in Ukrainian].
9. The Law of Ukraine On Payment Systems and Fund Transfers in Ukraine. — [Electronic resource]. — Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> [in Ukrainian].
10. The Law of Ukraine About payment services. — [Electronic resource]. — Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> [in Ukrainian].
11. European Central Bank. Virtual currency schemes.: — [Electronic resource]. — Retrieved from: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>
12. World Internet Statistics: website.: — [Electronic resource]. — Retrieved from: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>

13. How 'war on terror' exposed compliance gaps at Swiss companies: website. — [Electronic resource]. — Retrieved from: <https://www.swissinfo.ch/eng/how-the--war-on-terror--exposed-compliance-gaps-in-swiss-companies/46915746>
14. Digital currency. Wikipedia.: website.: [Electronic resource]. — Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
15. CoinMarketCap Today's Cryptocurrency Prices by Market Cap: website. — [Electronic resource]. — Retrieved from: <https://coinmarketcap.com/>
16. Cryptoassets — Trends and Implications: website. — [Electronic resource]. — Retrieved from: https://www.ecb.europa.eu/paym/intro/mip-online/2019/html/1906_crypto_assets.en.html